

הערות למאמר "המעורבות הסובייטית במלחמת יום הכיפורים בחזית הסורית" [עמ' 4]

- 1 מחברו של הספר: הגרצ'קואים. המעורבות הסובייטית במזרח התיכון בשנים 1955-1991, וסיפורה של "מסרגה" ביחידה 8200 היוצא לאור בקרוב.
- 2 כתבה בסובייטית על שיתוף הפעולה הצבאי בין ברית-המועצות לסוריה. באתר <http://historicaldis.ru/blog/43071637652/> Voennoe-sotrudnichestvo-SSSR-s-Siriey
- 3 מדברי הנשיא חאפז אל-אסד בועידת מפלגת הבעת' הסורית בנובמבר 1970. טלאס: מראת חיי, פרק 45, עמ' 367.
- 4 The Middle East Military Balance 1989-1990, p. 87, Ramet p. 95.
- 5 שאדלי, עמ' 143-145.
- 6 טלאס, מראת חיי, פרק 53, עמ' 5-624. גם סאדאת הודה, כי הורה בפברואר 1973 לאנשי הצבא המצרי להציג את תכנית המלחמה למרשל גרצ'קו. p. 144. Primakov: Russia and the Arabs.
- 7 טלאס, מראת חיי, פרק 53, עמ' 625, פרק 57, עמ' 1-840.
- 8 טלאס, מראת חיי, פרק 54, עמ' 3-642.
- 9 טלאס, מראת חיי, פרק 54, עמ' 5-644.
- 10 ראיון מבארב לאל-אהראם ב-17 באוקטובר 1998.
- 11 ראיון בטלביזיה של סא"ל יורי קוזין, ששימש יועץ לטייסת מיג-21 בבסיס דמיר. באתר <http://www.alwatanvoice.com/arabic/news/2015/08/13/758220.html>
- 12 ראיון מבארב לאל-אהראם ב-17 באוקטובר 1998. כתבה מצרית על המלחמה ב-1973 באתר <http://www.1973war.com/?p=17>
- 13 כתבה בסובייטית על שיתוף הפעולה הצבאי בין ברית-המועצות לסוריה. באתר <http://historicaldis.ru/blog/43071637652/> Voennoe-sotrudnichestvo-SSSR-s-Siriey
- 14 ראיון בטלביזיה של המתרגם ולדימיר פוליקאנוב, ששירת באותה עת בחטיבת טנקים 81 הסורית. באתרים
- 15 <https://www.youtube.com/watch?v=ocRCBiJJM1Q> (חלק א) ו- <https://www.youtube.com/watch?v=ocRCBiJJM1Q> (חלק ב)
- 16 זיכרונות מיכאיל רזינקין באתר http://artofwar.ru/r/razinkow_m_w/text_0020.shtml
- 17 דו"ח על סוריה באתר <http://www.country-data.com/frd/cs/syctoc.html> באתר alerodin. narod.ru/oktovr.htm Victor Israelyan: Inside the Kremlin during the Yom Kippur war, p. 73
- 18 ראיון בטלויזיה של המתרגם ולדימיר פוליקאנוב, ששירת באותה עת בחטיבת טנקים 81 הסורית, וספרו מתרגמים במלחמה (2014), חלק ג.
- 19 ראיון בטלויזיה של המתרגם ולדימיר פוליקאנוב, רוזין: הצי הסובייטי במלחמת יום הכיפורים ב-1973.
- 20 Israeli, p. 55.
- 21 פוליקאנוב: מתרגמים במלחמה (2014), חלק ג.
- 22 כמאל חסן עלי, חלק 11, פרק 40, עמ' 317.
- 23 Israeli, p. 53.
- 24 Weinland, p. 11, McGuire, pp 219-220, דבורסקי: שייטת 5 בים התיכון. רוזין: ציי ברית-המועצות וארצות הברית במלחמת יום הכיפורים, ב-1973. באינטרנט. p. 58. Golan.
- 25 תולדות הצבא הערבי הסורי, כרך ג', פרק 2, עמ' 161. ראיון בטלביזיה של סא"ל יורי קוזין, ששימש יועץ לטייסת מיג-21 בבסיס דמיר.
- 26 מבוסס על אתר באינטרנט העוסק במומחים סובייטיים בסוריה. רוזין: הצי הסובייטי במלחמת יום הכיפורים ב-1973.

הערות למאמר "מלחמת הדברים" [עמ' 9]

- 1 ע"ב הערכה של גרטנר מנובמבר 2015: <http://www.gartner.com/newsroom/id/3165317>
- 2 <https://www.google.com/selfdrivingcar/where>
- 3 מחקר שנערך על-ידי חברת BI Intelligence: <http://www.businessinsider.com/wide-adoption-self-driving-cars-5-years-2015-8>
- 4 הכוונה כאן למהפכה התעשייתית הראשונה, אשר התרחשה במאה ה-18 ושמרכזה היה כוח הקיטור, וגם למהפכה התעשייתית השנייה, אשר התרחשה בסוף המאה ה-19 ושמרכזה היו מנוע הבעירה הפנימית והמנוע החשמלי.
- 5 במלחמת העולם השנייה המחשוב הפך לשובר שוויון עם פיצווחה של מכונת האניגמה על-ידי מחשב העל של טיורינג.
- 6 <https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2015-featured-story-archive/the-enigma-of-alan-turing.html>
- 7 בעקבות נפילת בריה"מ ב-1991, החליטה ארה"ב לעצב מחדש את וקטור החימוש ולבחון איך התפתחות עולם המחשוב יכול להשפיע על המבנה ומטרות הלחימה המודרנית. תוצאות בחינה זו קרויות RMA (Revolution in Military Affairs). להרחבה המאמר: S. Metz, J. Kievit, "Strategy and the Revolution in Military Affairs: From Theory to Policy", 1995
- 8 Bluetooth Low Energy – <https://www.bluetooth.com/what-is-bluetooth-technology/bluetooth-technology-basics/low-energy>
- 9 <http://www.fedtechmagazine.com/article/2016/05/internet-things-battlefield-needs-be-flexible-army-official-says>
- 10 הטכנולוגיה בשימוש צבא ארה"ב, בפרט לוגיסטיקה: <http://dupress.com/articles/internet-of-things-iot-in-military-defense-industry>
- 11 <http://www.iot-now.com/2013/02/08/10015-british-troops-deploy-toy-sized-spy-drones-in-afghanistan-to-locate-taliban-threats/#more-10015>
- 12 אפליקציות: <http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/soldiers-in-afghanistan-using-19-iphone-438780>
- 13 מגבלות בשימוש בטכנולוגיה: <https://www.oreilly.com/ideas/the-internet-of-things-has-four-big-data-problems>
- 14 מחשוב ערפל או עירפול הינו מונח שנטבע לראשונה על-ידי חברת סיסקו
- 15 F. Bonomi, R. Milito, J. Zhu, S. Addepalli, "Fog Computing and Its Role in the Internet of Things", 2012
- 16 אתגרי המידע בטכנולוגיה: <https://www.oreilly.com/ideas/the-internet-of-things-has-four-big-data-problems>
- 17 <http://www.commerce.senate.gov/public/index.cfm/2015/2/the-connected-world-examining-the-internet-of-things>
- 18 המתקפה הגדולה שנחתה בעקבות הצפת מידע מהתקני IoT: <http://www.scmagazineuk.com/mirai-botnets-linked-to-massive-ddos-attacks-on-dyn-dns-flashpoint-says/article/567627>
- 19 <http://www.israeldefense.co.il/he/content/%D7%A0%D7%97%D7%96%D7%AA%D7%94-%D7%94%D7%AA%D7%A7%D7%A4%D7%AA-%D7%94-ddos-%D7%94%D7%92%D7%93%D7%95%D7%9C%D7%94-%D7%91%D7%A2%D7%95%D7%9C%D7%9D-%D7%91%D7%A0%D7%A4%D7%97-%D7%A9%D7%9C-620-gbps>

- 13 במהלך צוק איתן (קיץ 2014) נורו 14500-20000 פגזי טנק. כך על פי במחנה, 28 באוגוסט 2014; ודף הפייסבוק של צה"ל.
- 14 . בנוסף, צה"ל איננו מתכוון לפתח טנק חדש, ראו: Tim Ripley, "DSEI 2015: British Army considers new MBT in response to Russia's Armata", IHS Jane's Defence Weekly, 20 September 2015
- 15 ריצ'ארד סימפקי, חיל-רגלים ממוכן, מערכות, 1980, עמ' 4, 11.
- 16 נציע את ההגדרה הבאה: רק"ם שתוכנן, נבנה וצויד בראש ובראשונה במטרה להוביל כיתת חי"ר, אשר מצויד בתותח מובנה של לפחות של 20 מ"מ ולפעמים גם במשגר טילים.
- 17 דוגמה למחשבה שניתן להשתמש בכלים הכבדים כחלק ישיר מלחימת הכיתה והמחלקה ראה גישת צבא ארה"ב בזמן פיתוח רל"ח הברדלי, "One-Up and Two Back?", William E. Depuy, Army, Vol. 30 No. 1, January 1980, pp. 20-25
- 18 Paolo Valpolini, "A Tank Market Situational Awareness", Armada International 3/2014, pp. 28-37
- 19 Paolo Valpolini, An APC and IFV Situation Round-Up, Armada International 5/2014, pp. 16-24
- 20 ראו לדוגמה: תצפית 52, מערכת הקרב העתידית עלייתה, נפילתה ולקחיה, אמ"ץ-תורה"ד, אוגוסט 2010, עמ' 17.
- 21 עד לאחרונה המילון המונחי צה"ל איננו מזכיר את המושג 'קטלניות'. המילון הצה"לי החדש שבהכנה מציע את ההגדרה הקצרה: "היכולת להרוג או להשמיד אמצעי לחימה". אנחנו משתמשים ב'קטלני' בסמיכות לכוח. כלומר כוח או גוף קטלני הוא (הצעה) "כוח או גוף שיכולתו לפגוע, להשמיד או לקטול את האויב ואמצעי הלחימה שלו היא גבוהה יותר מזו של האויב". אפשרות אחרת היא שימוש ב'עוצמת האש' כביטוי בהכשר ליכולת אמצעי, כוח או גוף צבאי ל"יצר" אש ולהשפיע על פעולת האויב (ריצ'רד סימפקי, מרוץ אל העתיד, 1999).
- 22 שרידות (survivability) היא יכולתו של חייל, גוף או מערך צבאי להישאר בחיים או לתפקד בשדה הקרב, אף שהוא נתון בתנאים או בסכנת נפשות. שרידות מתייחסת גם לאמל"ח, למחנות, למבנים וכדומה.
- 23 לפירוט לדרישות שמציב השטח הבנוי ראו גדעון עקביה, לחימה אורבנית: מאפיינים עיקריים ומשמעויות לבניין הכוח, מחצ"ב, פברואר 2008.
- 24 Kashia Simmons & Kelly White, "Army-defined open standards pave the way for RF convergence", CERDEC Public Affairs, 20 October 2015
- 25 Matthew Cox, "US Army Wants More Firepower across Formations, General Says", Military.com, Sep 16, 2015
- 26 בפיתוח עתידי נדרש לשקול הפעלת ליידר כאמצעי קטלני.
- 27 אתר Gadgee, "מהו האיום החדש נגד רחפנים בעולם?", 16 באוקטובר 2015.
- 28 אתר ISRAEL DEFENSE, "האש הרשתית משנה את שדה הקרב", 3 באוקטובר 2015
- 29 אלי רייטר ושמעון בן מימון (שב"ם), "המכ"ם היבשתי - משקפת מסוג חדש", מערכות 461, 2015.
- 30 הכוונה למגוון רחב יותר מאשר יכולות האש הקיימות בחלק מרק"ם הקיים או המפותח כיום. ראו לדוגמה: "Kurganets 25 Family: Undergoing Trials", International Defence Review, November 2015, p.8
- 31 ניידות (mobility) היא תכונתם או כושרם של כוחות צבא ואמצעי-לחימה לנוע במהירות ממקום למקום, בלי לאבד את יכולתם לבצע את משימתם. המילונים מבחינים בין ניידות ברמות המלחמה השונות. ניידות טקטית (tactical mobility) היא הרלוונטית בהקשר הדיון, ומילון מונחים צבאיים (אג"מ-מה"ד, 1980) מסביר כי זו "יכולת התנועה, או יכולת ההנעה, של כוחות ואמצעים בשדה הקרב ברמה הטקטית. יכולת זו מותנית בעבירות של שדה הקרב, באמצעי התובלה ובתורת הלחימה של הצבא המסוים".
- 32 ראו לדוגמה: סרטון - GXV-T Agility Concept Video <https://www.youtube.com/watch?v=OWIlcHcn8z8>
- 22 פריצה לרובי צלפים. TP750: <https://www.wired.com/2015/07/hackers-can-disable-sniper-rifle-or-change-target/#slide-1>
- 23 תוכנית LADS: <http://www.darpa.mil/program/leveraging-the-analog-domain-for-security>
- 24 <https://theintercept.com/2016/06/10/nsa-looking-to-exploit-internet-of-things-including-biomedical-devices-official-says>
- 25 חברת המוניות Uber מתחילה להשתמש ברכבים אוטונומיים: https://techcrunch.com/2016/08/18/ubers-first-self-driving-cars-will-start-picking-up-passengers-this-month/?sr_share=facebook
- 26 World Economic Forum, The Future of Jobs: Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution, January 2016
- 27 בכיר בבסיס פלמ"חים אמר לעיתון הארץ כי הגורם האנושי נותר קריטי גם בעידן הבינה המלאכותית.
- 28 <http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.3061473>

הערות למאמר "לא טנק ולא נגמ"ש" [עמ' 14]

- 1 הדברים מבוססים על עבודה שנעשתה בחברת שב"ם ובתעשייה האווירית כחלק ממענה לכלי הרק"ם העתידי של מפא"ת, וחלק ניכר מהתובנות שמופיעות במאמר פותחו במהלכה. האחריות על הכתוב במאמר היא של המחבר בלבד.
- 2 יעקב צור, "כליע" כלי לחימה יבשתי עתידי, מפא"ת, יוני 1993 (בלמ"ס).
- 3 נעם ויטמן, "מבט לעתיד: אמצעי הלחימה של שנת 2025", אתר צה"ל, 15 בפברואר 2015.
- 4 בכדי לשרטט אותו, השתמשנו במחקרי עתיד אזוריים: לדוגמה: דוד פסיג, 2048, ידיעות ספרים, 2010; מיצ'ו קאקו, הפיזיקה של העתיד, אריה ניר, 2012; רועי צדנה, המדריך לעתיד, הוצאת המחבר, 2013; רוני שפירא, הלוחם האוטונומי, מערכות, 2009; וצבאיים: DCDC, Global Strategic Trends - Out to 2045, 30 June 2014; TRADOC, Winning in a Complex World, 2020-2040, 2014; במחקרים ומאמרים טכנולוגיים ובשכל הישר. במדע ובטכנולוגיה התהליכים הואצו בשנים האחרונות ואנו יכולים להניח, גם אם ההתקדמות בחלק מהתחומים איננה ליניארית, שאמצעי לחימה מתקדמים כבר זמינים גם לארגונים לא-מדינתיים. הרק"ם העתידי יצטרך להתמודד אתם.
- 5 שטח מורכב הוא שטח שבו התצפית, התנועה והאש שטוחות המסלול מוגבלות מאוד; תאי השטח בו רבים, קטנים וצפופים בגלל ריבוי פרטי-נוף חוצצים, למשל בתים, עצי חורש וגבעות.
- 6 עתי שלח, "ממעמקים קראתיך", אתר 19 ISRAEL DEFENSE, באוקטובר 2015.
- 7 עפר שלח, האומץ לנצח - מדיניות ביטחון לישראל, ידיעות ספרים, 2015. על האויב והמשמעות לדרג המדיני והצבאי ראה בעיקר עמ' 54-76.
- 8 יניב מינקוב, "ההפתעה המעופפת של העימות הבא", מערכות 462, אוגוסט 2015, עמ' 14-19.
- 9 אמיר אבולעפיה, "תמורות בתמרון - מרכיבים לחיזוק אפקטיביות התמרון של כוחות היבשה", מערכות 455, יוני 2014, עמ' 14-18.
- 10 נדגיש כי על היעד עיקר הפעולה תהיה רגלית, אך אל היעד נדרשת רמת ניידות גבוהה ושרידה בתנועה אל היעד ובמרחב כולו. נדרשת יכולת "שטיפת השטח". פעילות כוחותינו תאופיין במעבר מהיר בין פעולה רגלית לניידות מהירה וקטלנית בשטחים היותר פתוחים.
- 11 אתר ISRAEL DEFENSE, "מח"ט הנח"ל: "בצוק איתן, החמאס הפך את כל השטח האזרחי בעזה לשטח לחימה", 7 במאי 2015.
- 12 John Gordon IV and Brucer Pirnie, "Everybody Wanted Tanks" Heavy Forces in Operation Iraqi Freedom", JFQ 39, 2005, pp. 85-90

הערות למאמר "מלחמות פוסט-מודרניות במאה ה-21" [עמ' 40]

- 1 המאמר הינו חלק מעבודת דוקטור לקבלת תואר באוניברסיטת בר אילן, המחלקה למדעי המדינה, המנחה פרופסור אבי קובר.
- 2 פוסט-מודרניזם הוא כינוי לזרם חשיבה ולתפיסה תרבותית בינלאומית הרווחת באמנות, באדריכלות ובעיצוב החל בשנות ה-70 של המאה ה-20 ולמעשה עד ימינו. הפוסט-מודרניזם מבטא מעין הלך רוח תרבותי הדוחה כל מגמה ושאפה לאחידות ולמוחלטות ומעודד פלורליזם, עירוב וסימולטניות. החשיבה הפוסט-מודרנית כוללת בתוכה ביטויים שונים המתקיימים זה לצד זה. הפילוסוף הצרפתי ז'אן פרנסואה ליוטאר (Jean-François Lyotard) הגדיר זאת במאמרו "המצב הפוסט-מודרני" (1979) וטען כי מערכת הכללים המודרנית קרסה ואינה רלוונטית עוד. הדבר נובע ממאפיין מרכזי של הפוסט-מודרניזם – ביטול ההיררכיה והקניית דרגת ערך שווה לכל צורות הביטוי. החשיבה הפוסט-מודרנית מניחה ביחס לאמת ולמציאות, כי אין אמת אחת נכונה, מוחלטת ומועדפת. האמת אינה משקפת את המציאות אלא היא תפיסה יחסית וסובייקטיבית, כלומר היא תלויה בנקודת המבט של המסתכל. חשוב יותר לשאול איך מפרשים את המציאות ולא מה קרה באמת.
- 3 לקריאת הספר באינטרנט ראה בקישור: <http://www.gutenberg.org/cache/epub/1232/pg1232.txt>; או גם בספרו של מנחם דורמן, על אמנות המלחמה / ניקולו מקיאוולי (תל אביב: מערכות, תשכ"ה-1964).
- 4 השימוש במונח כישלון מתבסס על תוצאות המלחמה שלא הניבו את מה שראש הממשלה אהוד אולמרט הבטיח לאזרחי ישראל בראשית המבצע, דהיינו החזרה ללא תנאי של שני חיילי צה"ל שחזבאללה חטף ב-12 ביולי 2006 – הפעולה שהביאה ליציאה למבצע – וחיסול מוחלט של נוכחות צבאית פעילה של חזבאללה בדרום לבנון. מנגד, השקט השורר בגבול הלבנון מוסבר עליידי ממשלת ישראל וצה"ל במכה העוצמתית שהחזבאללה חטף מצה"ל בימי הלחימה ולפיכך הוא מורתע. אחרים סבורים כי חזבאללה לא פועל כנגד ישראל משיקולים פנימיים, מעצם המעורבות הצבאית הפעילה בסוריה, לצד הכוחות הסורים, בהנחיית איראן. ויש המוסיפים כי חזבאללה יפעל כשטרן תורה לו לפעול.
- 5 תומאס קון (Thomas Kuhn) פילוסוף המדע נתן למונח פְּרִדְיָגְמָה (תבנית מחשבה במסגרת של תחום מדעי או בהקשר אפיסטמולוגי דומה) את משמעותו הנוכחית כאשר השתמש בו כדי להתייחס למערך הכולל של העמדות, התפיסות והשיטות המגדירים את החשיבה המדעית בתקופה נתונה. ראה בספרו המבנה של מהפכות מדעיות.
- 6 המסמך שפורסם באפריל 2006 הוגדר כ"מסמך יסוד צבאי", בהקדמה שכתב לו הרמטכ"ל רא"ל דן חלוץ הוא קבע שעל מפקדי צה"ל "להטמיע וליישם את הכתוב בו בהפעלים את כוחותיהם ובהכנים אותם לייעודם". ראה דו"ח ווינוגרד – חלקי, עמ' 49.
- 7 תפיסת ההפעלה של צה"ל הינו מסמך מסווג. כשנתיים לאחר מלחמת לבנון השנייה פרסמו האלוף מאיר כליפי ותא"ל (מיל) דב תמרי מסמך בביטאון מערכות "תפיסת ההפעלה של צה"ל" ובו הם מפרטים רבות על התפיסה החדשה למול ההיסטוריה של צה"ל בתחום זה והמציאות הגיאוגרפית-אסטרטגית החדשה. ממאמרם ניתן ללמוד כי אנשים שקראו אותה (את תפיסת ההפעלה החדשה) והפיצו את בשורתה לא בהכרח הבינו אותה. וכן שבצה"ל במשך 58 שנים לא היה מסמך תפיסת הפעלה רשמי כתוב. ראה: מאיר כליפי ודב תמרי, "תפיסת ההפעלה של צה"ל", מערכות 423 (פברואר 2009) עמ' 26-41.
- 8 ראה אצל דמיטרי (דימה) אדמסקי, תרבות אסטרטגית וחדשנות צבאית (בן שמן: מודן-מערכות, 2012), עמ' 163-174.
- 9 דוד בן גוריון, "צבא ומדינה", מערכות 279-280 (סקירה מיום 18 באוקטובר 1953), יוני 2-1981, עמ' 11-10.
- 10 עמיר רפפורט, אש על כוחותינו: כך הכשלנו את עצמינו במלחמת לבנון השנייה (תל-אביב: ספריית מעריב, 2007), עמ' 53.
- 11 Edward N. Luttwak, Strategy: The Logic of War and Peace (Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press

- 33 מערכות צריח רבות הן כיום רובוטיות ונשלטות מתוך הרק"ם עצמו. לדוגמה בכיוון זה ניתן לראות במשפחת הרק"ם שהציגה רוסיה במהלך 2015.
- אתר "Defense Update, New Russian Armor – First", Analysis: Armata, 9 במאי 2015.
- 34 המגמות בעולם בתחום תותחי הצריח לרק"ם בינוני וקל הם תותחי 40-30 מ"מ. ראו לדוגמה. <http://www.lockheedmartin.co.uk/uk/news/press-releases/2015-press-releases/warrior-shows-its-force.html>
- 35 ניידות אסטרטגית (strategic mobility) – היכולת להוביל כלים לטווחי אסטרטגיים. ניידות מערכתית – היכולת לנוע מחזית לחזית בזירת המלחמה.
- 36 נזכיר כי קצב ניידות היחידות תלוי בקצב התקדמות חיל הרגלים, ראו: סל"א מרשל, נידותו של הלוחם, מערכות, 1952.
- 37 גישה רווחת תופסת את השרידות כמעטפות בצל, מהחיצונית לפנימית: השמדת האויב מעבר לטווחי הנשק שלו – Avoid Encounter; הימנעות מגילויי עליידי האויב – Avoid Detection; הימנעות מכניסה למגע עם האויב במקרה של גילוי – Avoid Acquisition; הימנעות מפגיעה במקרה של מגע – Avoid Hit; הימנעות מחזירת חימוש האויב לכלי במקרה של מגע – Avoid Penetration; צמצום הנזק במקרה של חזירה – "Avoid Kill". ראו לדוגמה יעקב צור, "כליע" כלי לחימה יבשתי עתידי, מפא"ת, יוני 1993, (בלמ"ס) עמ' 8-9.
- 38 ראו גם Jason Lomberg, "DARPA's tank of the future won't need armor", Advantage Business Media, 9 October, 2014.
- 39 MENA Report, "United States : New Ground X-Vehicle Technology (GXV-T) Program Aims to Break the More Armor Paradigm for Protection", 19 August 2014.
- 40 Paul Fiddian, "GXT-V seeks smaller, lighter ground vehicles", Copybook.com, 20 August 2014.
- 41 ד"ר גדעון עקביה, "FCS – החלום ושברו", מערכות 458, דצמבר 2014, עמ' 29-22.
- 42 יעקב צור, "כליע" כלי

הערות למאמר "מלבנון השנייה לשלישית" [עמ' 34]

- 1 בהם יותר מכל – על סוד ההצלחה של צה"ל, אלישיב שמשי, הוצאת משרד הביטחון, מתוך ההקדמה לספר.
- 2 עבודת המפקד והמטה, אג"ם תוה"ד, עמ' 23.
- 3 פצ"ן-אוגדה 162 – אג"ם, "מבצע שינוי כיוון פקודה אוגדתית מספר 1", 21 ביולי 2006, 23:00.
- 4 מתוך דוח וינוגרד – רוח לחימה, כרך א', עמ' 252.
- 5 עקרונות המלחמה – מטכ"ל – 3-תת-02, פברואר 2007, עמוד 13.
- 6 פצ"ן-אוגדה 162 – אג"ם, חיתוך מצב 31072015.
- 7 מתוך דוח וינוגרד – כרך ב', עמ' 319.
- 8 עקרונות המלחמה – מטכ"ל – 3-תת-02, פברואר 2007, עמוד 21.
- 9 מתוך דוח וינוגרד – היוזמה, כרך א', עמ' 314.
- 10 מתוך דוח וינוגרד – על היוזמה, כרך א', עמ' 294.
- 11 עקרונות המלחמה – מטכ"ל – 3-תת-02, פברואר 2007, עמוד 29.
- 12 ויקפדיה, ערך "טרור פלסטיני" – העשור הראשון של המאה ה-21.
- 13 יוסי היימן, "לוקחים אחריות", מערכות, 419, עמוד 36.
- 14 דוד בן גוריון, צבא וביטחון, צה"ל, תל אביב, 1955, עמוד 139.
- 15 גרשון ריבלין ועמרם פרת 'דוד בן גוריון – האיש וצה"ל'.

הערות למאמר "ההחלטה על מהלך קרקעי נרחב" [עמ' 48]

- 1 כך, למשל, כותבים הראל ויששכרופ: "הרמטכ"ל, שבמשך היום יוסיף ויפתח את רעיון תקיפת התשתיות האזרחיות בלבנון כתגובה הישראלית העיקרית לחטיפה, ביקש כבר באותה הזדמנות (ישיבה אצל שר הביטחון עמיר פרץ ב־12 ביולי בשעה 12:45) אישור להפציץ את נמל התעופה האזרחי של ביירות ולפגוע בתחנות הכוח במדינה. 'צריך להחשיך את כל לבנון. אפשר לעשות שלא יהיה חשמל בלבנון לשנה. נזק של כמה מיליארדים'". (עמוס הראל ואבי יששכרופ, קורי עכביש – סיפורה של מלחמת לבנון השנייה, ידיעות אחרונות, 2008, עמ' 161).
- 2 דני חלוץ, בגובה העיניים, ידיעות אחרונות, 2010, עמ' 378.
- 3 הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006, ועדת וינוגרד, מלחמת לבנון השנייה – דין וחשבון סופי, ינואר 2008 (להלן: דוח וינוגרד), עמ' 109. ראה גם: קורי עכביש, עמ' 300; עמיר רפפורט, אש על כוחותינו – כך הכשלנו את עצמנו במלחמת לבנון השנייה, ספריית מעריב, 2007, עמ' 184–185.
- 4 שם, עמ' 131.
- 5 שם, עמ' 155–156.
- 6 שם, עמ' 164–166; בגובה העיניים, עמ' 447. וראו גם: אש על כוחותינו, עמ' 259.
- 7 דוח וינוגרד, עמ' 167–168; בגובה העיניים, עמ' 448–449.
- 8 שם, עמ' 449; דוח וינוגרד, עמ' 168–169; וראו גם: אש על כוחותינו, עמ' 253.
- 9 שם, עמ' 179.
- 10 שם, עמ' 179–185; בגובה העיניים, עמ' 453–456. וראו גם: עפר שלח ויואב לימור, שבויים בלבנון, ידיעות ספרים, 2007, עמ' 316–306; קורי עכביש, עמ' 389–392; אש על כוחותינו, עמ' 269–275.
- 11 דוח וינוגרד, עמ' 186.
- 12 דוח וינוגרד, עמ' 187.
- 13 שם, עמ' 191–193. וראו גם: קורי עכביש, עמ' 397; שבויים בלבנון, עמ' 345–346.
- 14 על הדיונים והמגעים ראו: קורי עכביש, עמ' 399–405; שבויים בלבנון, עמ' 347–351; אש על כוחותינו, עמ' 296–297.
- 15 דוח וינוגרד, עמ' 195–201.
- 16 שבויים בלבנון, עמ' 351. וראו גם: קורי עכביש, עמ' 407.
- 17 שם, עמ' 409.
- 18 דוח וינוגרד, עמ' 202. וראו גם: קורי עכביש, שם; שבויים בלבנון, עמ' 351–352.
- 19 דוח וינוגרד, עמ' 206–210.
- 20 אש על כוחותינו, עמ' 321–322; קורי עכביש, עמ' 434; שבויים בלבנון, עמ' 400–401. וראו גם דוח וינוגרד, עמ' 214–215.
- 21 בגובה העיניים, עמ' 469.
- 22 דוח וינוגרד, עמ' 568.
- 23 בגובה העיניים, עמ' 468–469.

הערות למאמר "ההשפעות של חרדת המוות על נפש הלוחם" [עמ' 56]

- 1 R. Cornum, M. D. Matthews & M. E. Seligman, "Comprehensive soldier fitness Building resilience in a challenging institutional context", *American Psychologist*, 66(1) (2011), pp. 4–9.
- 2 פרנץ רוזנצווייג, כוכב הגאולה, מוסד ביאליק, ירושלים, 1970, עמ' 45.
- 3 Ernest Becker, *The Denial of Death*, Free Press, 1973; Ernest Becker, *Escape from Evil*, Free Press, 1975.

- 12 of Harvard University Press, 2001), pp. 69–80; "Toward Post-Heroic Warfare," *Foreign Affairs*, Vol. 74, No. 3 (May–June 1995), pp. 109–122.
- 13 "מלחמה פוסט-הרוואית", מערכות 374–375 (פברואר 2001), עמ' 9–4.
- 14 אודי לבל ושושנה לוביש-עומר, "לחזור למה שהיינו: חובשי הכיפות הסרוגות בצה"ל", ראובן גל (עורך), בין הכיפה לבומתה – דת, פוליטיקה וצבא בישראל (הוצאת מודן: מושב בן-שמן, 2012), עמ' 151–205.
- 15 משה (בוגי) יעלון, דרך ארוכה קצרה (תל-אביב: ידיעות אחרונות-ספרי חמד, 2008), עמ' 138–127.
- 16 אייל ויצמן, "ללכת דרך הקירות", מטעם 15 (2008), עמ' 61.
- 17 Eyal Weizman, *Hollow Land: Israel's Architecture of Occupation* (New York: Verso, 2007), pp. 173–182.
- 18 אודי לבל ושושנה לוביש-עומר, שם.
- 19 אליהו וינוגרד ואחרים, מפרק עשירי, "שני מכלולי פעולות קרקעיות נבחרים, מכלול ראשון, הלחימה על בינת ג'בייל", הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006: דין וחשבון סופי. ירושלים: הוועדה, ינואר 2008. עמ' 375–364.
- 20 עופר שלח ויואב לימור, שבויים בלבנון: האמת על מלחמת לבנון השנייה (תל-אביב: ידיעות אחרונות-ספרי חמד, 2007), עמ' 177–193.
- 21 עמוס הראל ואבי יששכרופ, קורי עכביש: סיפורה של מלחמת לבנון השנייה (תל-אביב: ידיעות אחרונות-ספרי חמד, 2008), עמ' 225–262.
- 22 Kenneth Payne, "The Media as an Instrument of War," *Parameters* 35, No.1 (2005), pp. 81–93.
- 23 Martin Shaw, "Risk-Transfer Militarism, Small Massacres and the Historic Legitimacy of War," *International Relations* Vol. 16, No. 3 (December 2002), pp. 60–343.
- 24 Alice Hills, *Future War in Cities: Rethinking a Liberal Dilemma* (New York: Frank Cass Publishers, 2004), pp. 26, 221–246.
- 25 Rupert Smith, *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World* (New-York: Alfred A. Knopf, 2007) p. 287.
- 26 גבריאל סיבוני, "המערכה הצבאית בלבנון", בתוך מאיר אלרן ושלמה ברום (עורכים) מלחמת לבנון השנייה: היבטים אסטרטגיים (תל אביב: ידיעות ספרים – ספרי חמד, 2007), עמ' 73–58.
- 27 Matt M. Matthews, *We Were Caught Unprepared: The 2006 Hezbollah Israeli War* (Fort Leavenworth, Kansas: Combat Studies Institute Press, U. S. Army Combined Arms Center, 2008), pp. 43–48.
- 28 Russell W. Glenn, *All Glory Is Fleeting: Insights from the Second Lebanon War* (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2012), p. 69.
- 29 אבי קובר, "בעיות בניהול המלחמה", בתוך מלחמת לבנון השנייה ולאחריה, דיונים בביטחון לאומי מס' 22 (רמת גן: מרכז בגין-סאדאט למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בר-אילן, מרץ 2007), עמ' 11–7.
- 30 ועדת וינוגרד – הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006: דין וחשבון סופי. ירושלים: הוועדה, ינואר 2008, עמ' 364.
- 31 רעיון המולקולה הדינמית במסגרת הלוחמה המבוזרת הינו התמודדות בו-זמנית עם מספר רב של מוקדים במרחב הפעולה והתודעה של האויב מתוך כוונה לשתקם במקביל, במקום באופן טורי, על מנת להפיק תכלית אסטרטגית מוגדרת. ראה: חיים אסא, ידידיה (ידי) יערי, לוחמה מבוזרת: המלחמה במאה ה-21 (תל-אביב: ידיעות אחרונות-ספרי חמד, 2005), עמ' 71.
- 32 הראל ויששכרופ, קורי עכביש, עמ' 116.
- 33 על פי רוח צה"ל: דבקות במשימה וחתירה לניצחון – החייל יילחם ויפעל באומץ לב נוכח כל הסכנות והמכשולים שבפניו, וידבק

הערות למאמר "החוליה החסרה" [עמ' 60]

- 1 אבני היסוד של העשייה הצבאית, אמ"ץ - תוה"ד, 2006
- 2 זיגדון, י. (2004). עיונים בתורת בניין הכוח הצבאי. משרד הביטחון - ההוצאה לאור.
- 3 שחורי, א. (2011). מי מפחד? היכולת להכין את היחידה למצבי הלחץ של הקרב, ולטפל בנפגעי תגובת קרב ביעילות תוך כדי לחימה. המכללה הבין דרועית לפיקוד ולמטה.
- 4 American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and 5th ed.). 5-statistical manual of mental disorders : DSM .Washington, D.C.: American Psychiatric Publishing
- 5 בן-שלום, ע. (2014). תפקוד וקבלת החלטות של פיקוד זוטרי באירועי לחימה - מחקר מטה. מז"י-מחלקת תו"ת.
- 6 American Psychiatric Association. (2000). Diagnostic and 5th ed.). 4-statistical manual of mental disorders : DSM .Washington, D.C.: American Psychiatric Publishing
- 7 Siddiqui, S. V., Chatterjee, U., Kumar, D., Siddiqui, A., & Goyal, N. (2008). Neuropsychology of prefrontal cortex. (Indian Journal of Psychiatry. 202-208, 50(3
- 8 Meichenbaum, D. (1985). Stress Inoculation Training: Pergamon Press
- 9 Reivich, K. J., Seligman, M. E. P., & McBride, S. (2011). Master Resilience Training in the U.S. Army. American Psychologist, 66(1), 25-34
- 10 Lester, P. B., Harms, P. D., Herian, M. N., Krasikova, D. V., & Beal, S. J. (2011). The Comprehensive Soldier Fitness program evaluation. Report #3: Longitudinal analysis of the impact of Master Resilience Training on self-reported resilience and psychological health data.: TKC Global Solutions LLC in cooperation with the University of Nebraska's College of Business Administration
- 11 Staal, M. A. (2004). Stress, cognition, and human performance: a literature review and conceptual framework. NASA Technical Memorandum, 212824
- 12 Sutarto, A. P., Wahab, M. N., & Zin, N. M. (2013). Effect of biofeedback training on operator's cognitive performance. Work, 44(2), 231-243
- 13 Koa, S., Huangb, C., & Hungc, T. (2010). Effects of biofeedback training on arousal and attention regulation in sport. International journal of sport and exercise psychology, 8(2), 221 -222
- 14 Shaun, G. (2011). The effect of biofeedback on tennis service accuracy. International Journal of Sport and Exercise Psychology, 9(3), 251-266
- 15 Bouchard, S., Guitard, T., Laforest, M., Dumoulin, S., Boulanger, J., & Bernier, F. (2012). The potential of stress management training as a coping strategy for stressors experienced in theater of operation: a systematic review. Post traumatic stress disorders in a global context. (pp. 271-286). Rijeka (Croatia): InTech
- 16 Admon, R., Lubin, G., Stern, O., Rosenberg, K., Sela, L., Ben-Ami, H., & Hendler, T. (2009). Human vulnerability to stress depends on amygdala's predisposition and hippocampal plasticity. Proc Natl Acad Sci U S A. 106(33),14120-14125
- 17 Admon, R., Leykin, D., Lubin, G., Engert, V., Andrews, J., Pruessner, J., & Hendler, T. (2013). Stress-induced reduction in hippocampal volume and connectivity with the ventromedial prefrontal cortex are related to maladaptive responses to stressful military service. (Human Brain Mapping, 34(11

- 4 Sheldon Solomon, Jeff Greenberg & Tom Pyszczynski, "A Terror Management Theory of Social Behavior: The Psychological Functions of Self-Esteem and Cultural Worldviews", Advances in Experimental Social Psychology, 24(3) (1991), pp. 93-159
- 5 Solomon, Greenberg, & Pyszczynski, 1991
- 6 Ibid
- 7 A. Rosenblatt, J. Greenberg, S., Solomon, T. Pyszczynski & D. E. Lyon, "Evidence for terror management theory: I. The effects of mortality salience on reactions to those who violate or uphold cultural values", Journal of Personality and Social Psychology, 57(4) (1989), pp. 681-690
- 8 B. L. Burke, A. Martens & E. H. Faucher, "Two Decades of Terror Management Theory: A Meta-Analysis of Mortality Salience Research", Personality and Social Psychology Review, 14(2) (2010), pp. 155-195
- 9 T. Pyszczynski, A. Abdollahi, S. Solomon, J. Greenberg, F. Cohen & D. Weise, "Mortality salience, martyrdom, and military might: The great Satan versus the axis of evil", Personality and Social Psychology Bulletin, 32 (4) (2006), pp. 525-537
- 11 Ido Heller & Selen Razon, "Mortality Salience Influence on Motivation for Success in Endurance Tasks", in Press, 2015
- 12 H. J. Peters, J. Greenberg, J. M. Williams, & N. R. Schneider "Applying terror management theory to performance: Can reminding individuals of their mortality increase strength output", Journal of Sport & Exercise Psychology, 27(1) (2005), pp. 111-116
- 13 O. Taubman-Ben-Ari & L. Findler, "Reckless driving and gender: An examination of a terror management theory explanation", Death Studies, 27(7) (2003), pp. 603-618
- 14 Orit Taubman-Ben-Ari & Liora Findler, "Motivation for Military service: A Terror Management Perspective", Military Psychology, 18(2) (2006), pp. 149-159
- 17 Van Der Berg & John Soeters, "Self-perceptions of soldiers under threat: A field study of the influence of death threat on soldiers", Military Psychology, 21(2) (2009), pp. 16-30
- 18 Ibid
- 19 Mark Dechesne, Coen Van der Berg & Joseph Soeters, "International Collaboration under Threat: A Field Study in Kabul", Conflict Management and Peace Science, 24(1) (2007), pp. 25-36
- 20 Ibid
- 21 I. Heller & S. Halabi, "The Underlying Process of Prosocial Behavior among Soldiers - Terror Management Theory Perspective", Paper presented at the annual conference of Society for Personality and Social Psychology, 2014
- 22 תא"ל אבי רונצקי, "המניע הנפשי להסתערות בקרב", מערכות 433 (אוקטובר 2010), עמ' 62-66.
- 23 Dechesne, Berg & Soeters, 2007
- 24 Berg and Soeters, 2009
- 25 Tom Pyszczynski & Pelin Kesebir, "Anxiety buffer disruption theory: A terror management account of posttraumatic stress disorder", Anxiety, 26 Stress, & Coping 24 (2011), pp. 3-26

- Cowan, 2014 10
- Knoll Inc., What Comes After Y? Generation Z: arriving 11
.to the office soon, Knoll Research paper, 2014
- .Feiertag & Berge 2008 12
- עפרה ברנדס ועמנואל שטראוס (עורכים). חינוך לחברה של תרבות 13
ודעת: תמורות במאה ה-21 והשלכותיהן, האקדמיה הלאומית
הישראלית למדעים. ירושלים, תשע"ד.
- .Pellegrino & Hilton (eds.), 2012 14
- .Tulgan, 2013 15
- .Cowan, 2014 16
- Kelly Kajewski & Valerie Madsen, Demystifying 70:20:10, 17
.Deakin University, 2013
- ברנדס ושטראוס (עורכים), תשע"ד. 18
- Katerina Ananiadou & Magdaleen Claro, 21st Century 19
skills and competences for New Millennium learners in
OECD Countries, 2009
- יובל דרור וסער גרשון, ללמוד עם טכנולוגיה: סקר בקרב בני נוער 20
בישראל על למידה והוראה בשילוב טכנולוגיה, דצמבר 2012.
- Maureen J. Lage, Glenn J. Platt and Michael Treglia, 21
"Inverting the classroom: A gateway to creating an
inclusive learning environment", The Journal of Economic
Education, 31(1) (2000), pp. 30-43
- .Kajewski & Madsen, 2013 22
- .Tulgan, 2013 23
- דרור וגרשון, 2012. 24
- .Minstrell & Zee (eds.), 2000 25
- .National Research Council, 2012 26
- מור דשן, "ציוצים בביתה – שילוב טוויטר בהוראת אנגלית", בתוך: 27
ספר כנס צ"י למחקר טכנולוגיות למידה 2013: האדם הלומד
בעידן הטכנולוגי, האוניברסיטה הפתוחה, רעננה, 2013.
- ברנדס ושטראוס (עורכים), תשע"ד. 28
- .Feiertag & Berge, 2008 29
- ברנדס ושטראוס (עורכים), תשע"ד. 30
- Wald, I., Lubin, G., Holoshitz, Y., Muller, D., Fruchter, 18
E., Pine, D. S., . . . Bar-Haim, Y. (2011). Battlefield-like
stress following simulated combat and suppression of
attention bias to threat. *Psychological Medicine*, 41(4),
699-707
- Wald, I., Degnan, K. A., Gorodetsky, E., Charney, D. 19
S., Fox, N. A., Fruchter, E., . . . Bar-Haim, Y. (2013).
Attention to threats and combat-related posttraumatic
stress symptoms: prospective associations and
moderation by the serotonin transporter gene. *JAMA*
.Psychiatry, 70(4), 401-408
- Wald, I., Fruchter, E., Ginat, K., Stolin, E., Dagan, D., 20
Bliese, P.D., . . . Bar-Haim, Y. (in press). Selective
prevention of combat-related PTSD using Attention Bias
Modification Training: A randomized controlled trial.
Psychological Medicine

הערות למאמר "נא לגעת" [עמ' 66]

- אלטמן אבי, מצביאות – מנהיגות צבאית בדרג העליון, מערכות 439
- קובי, סטיבן. שבעת ההרגלים של אנשים אפקטיביים במיוחד. אור-
עם (1996)
- מתוך: מנהיגות אותנטית/ גופי וג'ונס, הוצאת מטר (2007)
- עמוס הראל/ שנה שלמה עם פלוגת טירוני נח"ל חושפת צבא שונה
לגמרי. הארץ, 22.3.13
- מתוך תמסיר של יסודות התיאוריה האדלריאנית: מרגשי נחיתות אל
תחושת שייכות ואינטרס החברתי/ פרופ' גיסי שריג
- חות דעת תקופתית למשרתי הקבע של צה"ל, איגרת נציב קבילות
החיילים, 22.2.16
- עם הגיעו של אל"ם אליעזר טולדנו (כיום מזכ"צ רוח"מ) לפקד על
מחזור ס"ב, הביא את רעיון הפיתוח האישי לחניך. ההנחה בבסיס
רעיון זה הינה שפיתוח אישי מעמיק יהפוך את החניך למפקד מבצע
(סא"ל) טוב יותר

הערות למאמר "מיומנויות למידה במאה ה-21" [עמ' 74]

- Jeff Feiertag & Zane L. Berge. "Training Generation N:
how educators should approach the Net Generation",
.Education+ Training, 50(6) 2008, pp. 457-464
- Frank Levy & Richard J. Murnane. "The New Division of
labor: How computers are creating the new job market",
.Princeton University Press, Princeton, 2004
- James W. Pellegrino & Margaret L. Hilton (eds.),
National Research Council. Education for Life and Work:
Developing Transferable Knowledge and Skills in the
21st Century. Committee on Defining Deeper Learning
and 21st Century Skills, Washington, DC, The National
Academies Press, 2012
- .Feiertag & Berge 2008
- .Levy & Murnane 2004
- Jim. Minstrell & Emily.H. van Zee (eds.). Inquiring into
Inquiry Learning and Teaching in Science, Washington
..DC: AAAS Publications. 2000
- Happen Group Ltd. London, .M. Cowan, Generation Z 7
.United Kingdom. 2014
- Bruce. Tulgan & RainmakerThinking, Inc., "Meet
Generation Z: The second generation within the giant
'Millennial' cohort", 2013
- ALEXANDRA LEVIT, The New York Times (28.3.15).
Make way for generation Z. Retrived from: http://www.nytimes.com/2015/03/29/jobs/make-way-for-generation-z.html?_r=0

הערות למאמר "בין זיעת הפועל לדם הלוחם" [עמ' 82]

- ברצוני יהודות לפרופ' יגיל לוי מהאוניברסיטה הפתוחה על הסיוע
הרב בהכונה, וייעוץ בנתיבת המאמר.
- אליוט, כהן. (2003) הפיקוד העליון: אנשי צבא או מדינאים – מי
ינהיג במלחמות? תל אביב : מערכות. עמוד 129-130
- יובל, ירמיהו. (תשל"ה/ תשל"ו). "תבונה, ממשות, ושיח-פילוסופי
לפי הגל". עיון כרך כ"ו: עמ' 99.
- Copeland, C. Dale. (2000) "The Constructivist Challenge
to Structural Realism," *International Security*, Vol. 25,
No. 2 pp. 187-212 ; Wendt, Alexander. (1992) "Anarchy
Is What States Make of It: The Social Construction of
Power Politics," *International Organization* 46, no. 2. Pp.
391-425
- גליו, אמירה. (1996) דינמיקה של משא ומתן – מתיאוריה ליישום.
תל-אביב : רמות עמודים 209-211.
- Michael, Handel. (1996) "The Evolution of Israeli
strategy: The Psychology of Insecurity and the Quest
for Absolute Security". In Murray Williamson, Knox
Macgregor, Alvin Bernstein (eds) *The Making of
strategy: rulers, states, and war*. Cambridge: Cambridge
University Press ; Dima, Adamsky. (2010) *The Culture
of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on
the Revolution in Military Affairs in Russia, the U.S.A
and Israel*. Stanford, California: Stanford University

- 26 בתוך אלון קדיש, ומ"ז קדר (עורכים) מעטים מול רבים? עיונים ביחסי הכוחות הכמותיים בקרבות יהודה המקבי ובמלחמת העצמאות. ירושלים: מאגנס האוניברסיטה העברית.
- 27 שפירא, אניטה. (2002) חרב היונה: הציונות והכוח 1881-1948. תל אביב: עם עובד; אלון, קדיש וב"ז קדר. (1996) מעטים מול רבים? עיונים ביחסי הכוחות הכמותיים בקרבות יהודה המקבי ובמלחמת העצמאות. ירושלים: מאגנס האוניברסיטה העברית.
- 28 ברוך, קימרינג. (1993) "מיליטריזם בחברה הישראלית". תיאוריה וביקורת 4: עמ' 129.
- 29 אורי, בן אליעזר. (1995) דרך הכוונת: היווצרותו של המיליטריזם הישראלי 1936-1956. תל אביב: דביר; אורי, בן אליעזר. (2001) "החברה הצבאית והחברה האזרחית בישראל: גילויים של אנטי מיליטריזם ונאו-מיליטריזם בעידן פוסט הגמוני". בתוך מאג'ד אלחאג' ואורי בן אליעזר (עורכים). בשם הביטחון: סוציולוגיה של שלום ומלחמה בעידן משתנה. חיפה: אוניברסיטת חיפה; גלבר, יואב. (1986) גרעין לצבא עברי סדיר. ירושלים: יד בן צבי; גלבר, יואב. (1992) שורשי החבצלת. תל אביב: משרד הביטחון.
- מרכז ההסברה (1973) מהלכים אופרטיביים במלחמת הקוממיות. ישראל: שירות הפרסומים.
- אורי, בן אליעזר. (1995) דרך הכוונת: היווצרותו של המיליטריזם הישראלי 1936-1956. תל אביב: דביר. עמודים 252-268; מאיר, פעיל. (1990) עצמאות תש"ח - תש"ט. תל אביב: משרד הביטחון. עמודים 49-40.
- 31 גנזך המדינה (1948) מנהלת העם פרוטוקולים 18/4/1948 - 13/5/1948, עמוד 70.
- 32 זהבה, אוסטפלד. (1994) צבא נולד, שלבים עיקריים בבניית הצבא בהנהגתו של בן גוריון. תל אביב: מערכות. עמודים 74-70.
- 33 בראשית ימי מלחמת העצמאות אמר בן גוריון: "לא הייתי מעולם מיליטריסט... מעולם לא שנאתי מלחמה ומיליטריזם כאשר אני שונא עבשיו... איני יודע אסון יותר גדול ויותר כולל ממלחמה. אסון לא רק למנוצחים אלא גם למנצחים" (שמואל, כהן-שני. (2002) בנעליים מאובקות ובעניבה. תל אביב: מערכות. עמודים 17-16); בן גוריון אף הוסיף לבטא את התנגדותו לתופעת המיליטריזם לקראת קרבות ההכרעה בסיומה של מלחמת העצמאות באומרו: "או מיליטריזציה של מדינתנו או עלייה והתיישבות, אין מנוס מדילמה. אנו גם דוחים המיליטריזציה לגופה, איננו רוצים להקים בארץ מהדורה גרושה או טובה של אספרטה" (בן גוריון, דוד (1982) יומן מלחמה. תל אביב: משרד הביטחון-הוצאת לאור, עמוד 524).
- 34 על הניסיון להדיח את ישראל גילי מתפקידו ו"מרד הגנרלים" שבא העקבות ניסיון זה ניתן לעיין ב פעיל, מאיר ורון, עזריאל. (1991) קרע בתש"ח. רמת אפעל: מרכז גלילי, עמודים 209-202.
- 35 פעיל, מאיר ורון, עזריאל. (תשנ"א) קרע בתש"ח. רמת אפעל: מרכז ישראל גלילי. עמודים 194-190; זהבה, אוסטפלד. (1994) צבא נולד, שלבים עיקריים בבניית הצבא בהנהגתו של בן גוריון. תל אביב: מערכות. עמוד 78.
- 36 זהבה, אוסטפלד. (1994) צבא נולד, שלבים עיקריים בבניית הצבא בהנהגתו של בן גוריון. תל אביב: מערכות. עמוד 78.
- 37 גלעד, זרובבל ומתי, מגד. (1955) ספר הפלמ"ח. תל אביב: הקיבוץ המאוחד. עמודים ע"ד-ע"ו.
- 38 יש לציין גורם נוסף לא פחות חשוב לגבי סלידתו של בן גוריון מהפלמ"ח - ראיתו את הפלמ"ח ככלי שרת בידי מפלגת מפ"ם שכן הפלמ"ח היה מזוהה עם הקיבוץ המאוחד ומפקדיו הבכירים היו חברי מפלגות האם אולם אין היא מעיקרו של מאמר זה.
- 39 זהבה, אוסטפלד. (1994) צבא נולד, שלבים עיקריים בבניית הצבא בהנהגתו של בן גוריון. תל אביב: מערכות. עמוד 720; שפירא, אניטה. (1985) מפיטורי הרמ"א עד פירוק הפלמ"ח. תל אביב: חדקל.
- 40 בן אליעזר, אורי. (1995) דרך הכוונת: היווצרותו של המיליטריזם הישראלי 1936-1956. תל אביב: דביר; בן-יהודה, דב. (2009) מערכת הביטחון, תולדות, מבנה מדיניות. תל אביב: ספרי חמד ידיעות אחרונות; אניטה שפירא (2002) חרב היונה: הציונות והכוח 1881-1948. תל אביב: עם עובד.
- Press; Giles, F.Gregory. (2002) Continuity and Change in Israel's Strategic Culture. USA: Defense Threat Reduction Agency.
- 7 שמעון בר גיורא היה ממנהיגי המרד, וזכה לניצחונות רבים כנגד הכובש הרומי, עד מפלתו.
- 8 Dima, Adamsky. (2010) The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the U.S.A and Israel. Stanford, California: Stanford University
- 9 שפירא, אניטה. (2002) חרב היונה: הציונות והכוח 1881-1948. תל אביב: עם עובד.
- 10 עוזיאל, לב. (1985) בר גיורא והשומר, מרעיון ביטחוני לארגון ביטחוני 1907-1914. תל אביב: מערכות.
- 11 למרות שהנופלים לא נהרגו בקרב הירואי אלא נפגעו באש מן המארב, היה ניסיון לייחס לנפילתם אקט של גבורה.
- 12 מודעת אבל שפרסמה פועלי-ציון על מותם של שלושה צעירים באביב 1909. מצוטט בתוך: יונתן, פרנקל. (תשמ"ח) "ספר היזכור" משנת 1911- הערה על מיתוסים לאומיים בתקופת העלייה השנייה,, יהדות זמננו, 4, עמ' 90.
- 13 אניטה, שפירא. (1997) יהודים חדשים יהודים ישנים. תל אביב: עם עובד. עמודים 175-155; עוזיאל, לב. (1985) בר גיורא והשומר, מרעיון ביטחוני לארגון ביטחוני 1907-1914. תל אביב: מערכות.
- 14 וזאת למרות שהאירוע עצמו היה כשלון. לא הגיע תגבור בזמן, תל חי וכפר גלעדי ננטשו בעקבו האירוע, וכדומה.
- 15 כצלסון, ברל. (תר"ף) קונטרס כ"ט: ידיעות, שיחות ומכתבים. אחדות העבודה, מפלגת פועלי ארץ ישראל: תל אביב. עמוד 1.
- 16 להרחבה ולדוגמאות נוספות ניתן לעיין ב: אניטה, שפירא. (2002) חרב היונה: הציונות והכוח 1881-1948. תל אביב: עם עובד.
- 17 שפירא, אניטה. (2002) חרב היונה: הציונות והכוח 1881-1948. תל אביב: עם עובד.
- 18 ברוך, קימרינג. (1993) "מיליטריזם בחברה הישראלית". תיאוריה וביקורת 4: עמ' 129.
- 19 להרחבה ניתן לעיין: יהושפט, הרכבי. (1990) מלחמה ואסטרטגיה. תל אביב: מערכות; ברוך, קימרינג. (1993) "מיליטריזם בחברה הישראלית". תיאוריה וביקורת 4; אורי, בן אליעזר. (1995) דרך הכוונת: היווצרותו של המיליטריזם הישראלי 1936-1956. תל אביב: דביר; אורי, בן אליעזר. (2001) "החברה הצבאית והחברה האזרחית בישראל: גילויים של אנטי מיליטריזם ונאו-מיליטריזם בעידן פוסט הגמוני". בתוך: בשם הביטחון: סוציולוגיה של שלום ומלחמה בעידן משתנה. מאג'ד אלחאג' ואורי בן אליעזר (עורכים). חיפה: אוניברסיטת חיפה.
- David, C. Rapoport, (1962) "A Comparative Theory of Military and Political Types" in Huntington P. Samuel (Ed.) Changing Patterns of Military Politics. New-York: Free Press. Pp. 71-101
- 21 שפירא, אניטה. (2002) חרב היונה: הציונות והכוח 1881-1948. תל אביב: עם עובד.
- 22 להרחבה בנושא הדרישה ותגובת הנהגת היישוב ראה: גד, ברזילי. (1992) דמוקרטיה במלחמות: מחלוקת וקונסנזוס בישראל. תל אביב: ספרית הפועלים, עמודים 44-40; אניטה, שפירא. (2002) חרב היונה. תל אביב: עם עובד. עמודים 394-392; קימרינג, ברוך. (1993) "מיליטריזם בחברה הישראלית". תיאוריה וביקורת 4: עמ' 141-123.
- 23 שפירא, אניטה. (2002) חרב היונה: הציונות והכוח 1881-1948. תל אביב: עם עובד.
- 24 דוד, בן-גוריון. (1951) בהלחם ישראל. תל אביב: מפלגת פועלי ארץ ישראל. עמוד 351.
- 25 להרחבה בנושא יחסי הכוחות בתקופת מלחמת העצמאות ניתן לעיין באלון, קדיש וב"ז קדר. (1996) מעטים מול רבים? עיונים ביחסי הכוחות הכמותיים בקרבות יהודה המקבי ובמלחמת העצמאות. ירושלים: מאגנס האוניברסיטה העברית. עמוד 194; עמיצור, אילן. (2005) יחסי כוחות ומוכנות למלחמה". בתוך אלון קדיש (עורך) מלחמת העצמאות- דיון מחודש. ישראל: משרד הביטחון; יהושע, בן אריה. (1996) "ראשית ההיסטוריוגרפיה של מלחמת העצמאות".

- 41 Alastair, I. Johnston. (1995) "Thinking about strategic culture." International Security. 19 (4), Pp. 38-47.
- Alastair, I. Johnston. (1995) "Thinking about strategic culture." International Security. 19 (4), Pp. 38-42 ; Jeannie, Johnson. (2006) "Strategic Culture: Refining the Theoretical Construct". In Jeffrey A. Larsen (Ad) Comparative Strategic Cultures Curriculum, USA: Defense Threat Reduction Agency.

הערות למאמר "דוגמה אישית" [עמ' 90]

- 1 המאמר מבוסס על פרק מהספר אתיקה צבאית יהודית בהוצאת מכון משפטי ארץ, עפרה, וידיעות ספרים.
- 2 הנוכחות של המפקד בשדה הקרב הייתה חלק מן המסורת של אבות האומה, כפי שמסופר בתנ"ך על אברהם אבינו (בראשית, יד: 14-15), על יעקב אבינו (בראשית, לב: 2, על-פי פירוש הרמב"ן שם), על יהושע בן נון (דברים, ג: 28), על דוד המלך (שמואל ב, ה: 1-2) ועל יאשיהו המלך (דברי הימים ב, לה: 20-24). ראו גם: מאמרו של מרדכי יוגב, "מיקום המפקד בקרב" בתוך: יאיר הלוי (עורך), המלחמה בטרור, המכון לרבני יישובים, קריית ארבע, תשס"ו, עמ' 199 (216), שבו מובאות דוגמאות להריגה מן הנורמה הזאת ולתוצאותיה השליליות בדרך-כלל; הרב שלמה גורן, "הדוגמה האישית של המפקד במלחמה", שו"ת משיב מלחמה, חלק ג, עמ' שמד שמש; הרב יצחק קופמן, הצבא כהלכה, קול מבשר, ירושלים, תשנ"ד, פרק ח, עמ' ע עא.
- 3 במדבר כז: 17.
- 4 ספרי, במדבר, פיסקא קלט.
- 5 שופטים, ז: 17.
- 6 במדבר, כז: 17.
- 7 ראו מסקנות דו"ח ועדת וינוגרד, עמ' 404. דברים ברוח הזאת מובאים ברבים מפרקי הדו"ח, לדוגמה, עמ' 399.
- 8 מלכים א, כב: 35.
- 9 מועד קטן, כח, ע"ב.
- 10 רש"י על דברים ג: 28; מקורו בספרי שם. ראו עוד: הרב יצחק קופמן, הצבא כהלכה, קול מבשר, ירושלים, תשנ"ד, עמ' קמז, הערה 11 שמות, יז: 12.
- 12 שמואל ב, יא: 11. אמנם, חז"ל מתחו ביקורת על אוריה החתי על כך שהזכיר את יואב מפקד הצבא כאדון לפני דוד (שבת נו, ע"א), אולם על המשך המשפט לא נמתחה ביקורת.
- 13 שמואל ב, כג: 39.
- 14 עבודה זרה, יט, ע"ב, "שיחת חולין של תלמידי חכמים"; הראי"ה קוק, אדר היקר, הקדמה.
- 15 דברים, ח: 6; שם, יט: 9; שם, כו: 17; שם, כח: 9; שם, ל: 16.
- 16 מדרש תנחומא, פרשת וישלח, סימן י. ראו עוד: מכילתא דרבי ישמעאל בשלח, מסכתא דשירה, פרק ג: "אבא שאול אומר: אדמה לו, מה הוא רחום וחנון - אף אתה רחום וחנון".
- 17 מרדכי יוגב ("מיקום המפקד בקרב", בתוך: יאיר הלוי (עורך), המלחמה בטרור [קריית ארבע: המכון לרבני יישובים, תשס"ו], עמ' 199 (216) עמד על כך שחלק מההליכה בדרכי ה' מחייבת את המפקד להיות נוכח בשדה הקרב. בהקשר הזה הוא מביא כמה מקורות, בהם את דברי הנצי"ב (הרחב דבר, דברים לג: 26): "ובאותה שעה של (מלחמת) סנחריב עיקר השגחתו (של הקב"ה) לפני ירושלים, ולא מצד שהיא נקראת ירושלים אלא מצד שהיה שם צרה גדולה לישראל". כלומר, בשעת מלחמה השכינה נמצאת בשדה המערכה, וכך צריך לנהוג גם מנהיג ומפקד.
- 18 תשובת רבי אברהם בן הרמב"ם, סימן סג: "מאחר שהמצות הן מעשיות והלכת בדרכיו אלו דברים התלויים במדות כפי שפרשה הקבלה מה הוא נקרא חנון וכו', אף כי תכלית המדות האלה גם כן מעשים".
- 19 סנהדרין, יח, ע"א.
- 20 ספר חסידים (מרגליות), סימן ה.